

הקושי בלחימה נגד כוחות לא סדירים: אפגניסטן כמקרה מבחן

טל טובי

המעורבות האמריקאית באפגניסטן מאז שלהי 2001 (מבצע "חירות נצחית") מדגימה את הבעייתיות הרבה בלחימה נגד כוחות לא סדירים במדינה הסובלת היסטורית מחוסר יציבות.¹ מבחינת אפגניסטן, מעורבות זו היא שלב נוסף בתהליך של חוסר יציבות שעוברת מדינה זו מאז שלהי שנות השבעים של המאה העשרים.² מבחינה זו, הפלת שלטון הטאליבן הייתה חולייה נוספת בהיסטוריה האפגאנית ולא נקודת מפנה.

מאמר זה ינתח את גורמי חוסר היציבות באפגניסטן ויראה כיצד הבנת גורמים אלה יכולה להסביר את הקושי הפוליטי והצבאי למגר כוחות לא סדירים בעלי אידיאולוגיה מוצקה הפועלים בזירה גיאוגרפית נתונה. אין בכוונת המאמר להציג פתרונות והמלצות לפעולה, אלא לטעון כי הפעולה הראשונית והבסיסית שעל מדינה לעשות כשהיא יוצאת לעימות עם כוחות לא סדירים במסגרת גיאוגרפית נתונה היא להבין את ההיסטוריה של אותו אזור. הבנה כזו תאפשר לבחון כיצד היסטוריה זאת יצרה מערכת פוליטית, חברתית וכלכלית המהווה כר פעולה נוח לפעילותה של גרילה בעלת מהות אידיאולוגית מבוססת. טענת המאמר היא כי הבנת הזירה מבחינה פוליטית, חברתית ודמוגרפית מאפשרת גיבוש אסטרטגיה ודרכי פעולה מגוונות להבסת הגרילה.³

המאמר מתמקד בשנים 1978–2010. בשנים אלו חרגה אי-היציבות האפגאנית מאירוע פנימי או לכל היותר אזורי מצומצם אל עבר השפעה כלל עולמית ומעורבות של מעצמות שונות שסייעו לצדדים הלוחמים. בתקופה זו ניתן למצוא כוחות גרילה שנהנו מסיוע חיצוני ונלחמו נגד צבאות סדירים, כשמטרת העל שלהם היא הפלת המשטר הקיים והחלפתו במשטר שיתבסס על המסגרת הפוליטית של לוחמי הגרילה. כך, למשל, בשלבים הראשונים של מבצע "חירות נצחית", עיקר

ד"ר טל טובי הוא מרצה להיסטוריה צבאית במחלקה להיסטוריה כללית, באוניברסיטת בר-אילן

הלחימה הוטל על כתפי כוחות מיליציה שהרכיבו את "הברית הצפונית", שגובו על ידי סיוע אווירי מסיבי ופעלו בשיתוף פעולה הדוק עם צוותים קטנים של הכוחות המיוחדים של ארצות הברית וה־CIA.

ההיסטוריה של אפגניסטן מאופיינת בהתנגדות עיקשת לכיבוש זר ולשלטון מרכזי. קוצר היריעה אינו מאפשר דיון מעמיק בהיסטוריה האפגאנית שיצביע על גורמי חוסר היציבות באפגניסטן. ניתן לקבוע כי המכנה המשותף המאפיין את המאבקים באפגניסטן מאז 1979 הוא, שבעוד שצבאות סדירים הצליחו להשתלט על המרכזים העירוניים ולשלוט, במידה כזו או אחרת, על צירי התנועה המרכזיים, השליטה באזורים הכפריים נשארה באופן מוחלט בידיהן של קבוצות גרילה ומיליציות חמושות שזכו כל העת לסיוע מצד מעצמה שלישית. כלומר, בשלושים השנים האחרונות לא היה שלטון מרכזי באפגניסטן שהצליח לבסס את שליטתו על כל המדינה.⁴

עיון במערכות שהתנהלו נגד כוחות לא סדירים מצביע על חמישה גורמי יסוד המהווים מודל להבנת הסיבות להצלחתה של תנועת גרילה. מנגד, היעדרם של חלק מגורמי יסוד אלה עשוי להביא לכישלונה של הגרילה. חמשת הגורמים הם: ממשל מרכזי חלש; כוחות ביטחון לא יעילים; סיוע חיצוני; אזורים מקלט; תמיכת האוכלוסייה האזרחית.

גורמים אלה נובעים למעשה האחד מן השני, פועלים במקביל ברמת עצימות כזו או אחרת ומשפיעים ומושפעים האחד מהשני. כיצד באים גורמים אלה לידי ביטוי באפגניסטן? שליטי אפגניסטן בתקופה המודרנית לא הצליחו אף פעם לבסס שליטה מוחלטת על פסיפס המיעוטים האתניים, ובמיוחד על השבטים הפשטונים, המהווים את אחד ממוקדי ההתנגדות העיקריים לכל שלטון מרכזי באפגניסטן.⁵ למרות שלאורך רובה של ההיסטוריה אפגניסטן נשלטה על ידי מעצמות זרות, השליטה הממשית בה נותרה תמיד בידי המנהיגות השבטית, והמדינה מעולם לא הייתה תחת שלטון קולוניאלי מלא.⁶

הנאמנות הבסיסית של האפגאנים היא לשבט ממנו באו ולקשרי המשפחה והדם הנובעים משייכות זו. בכך הם לא שונים מחברות שבטיות־כפריות אחרות בעולם השלישי. לפיכך, מעולם לא התפתחו בחברות אלו, וכך גם באפגניסטן, לאומיות מגובשת במתכונתה המערבית ונאמנות מוחלטת לשלטון מרכזי.

בולטת העובדה, כי אף שלטון מרכזי באפגניסטן לא הצליח לזכות בנאמנות וליצור לגיטימיות למרותו בכל שדרות החברה האפגאנית. התוצאה החשובה שנבעה מכך הייתה חוסר יכולתו של השלטון להשיג מונופול על השימוש בכוח והפעלתו ועל אכיפת החוק והסדר ברמה הלאומית. חוסר היציבות הפוליטית והיעדר ביטחון אישי וקבוצתי הביאו מצדם להתחזקותה של המיליציה השבטית.

זו דאגה לביטחון אנשיה, דבר שחזק עוד יותר את הפגיעה בלגיטימיות של השלטון המרכזי.⁷

כל שאיפה להשיג פתרון פוליטי באפגניסטן מחייבת להבין את המבנה השבטי-פוליטי של החברה האפגאנית, שכן לא ייתכן הסדר מבלי שהקבוצות השבטיות יהיו שותפות בו. הבעיה המרכזית של ברית המועצות באפגניסטן בשנות השמונים של המאה הקודמת הייתה הניסיון לכפות שלטון קומוניסטי מבלי להבין את מורכבות החברה האפגאנית ואת הנטיות הפוליטיות הייחודיות של הקבוצות האתניות השונות בה.⁸ הבנת המבנה השבטי והנטיות הפוליטיות של כל קבוצה אתנית-שבטית היא המפתח להשגת יציבות פוליטית באפגניסטן. ההכרה שהחברה האפגאנית אינה הומוגנית וכי לכל קבוצה בה מאפיינים המיוחדים לה בהיבט הסוציו-אקונומי והפוליטי מאפשרת ליצור מערכת פעולה רלוונטית לכל קבוצה.⁹ ייתכן כי עבור השבטים הפשוטונים יש צורך להפעיל יותר תוכניות אזוריות, ואל מול קבוצות הלוחמים הזרות, שאינן חלק מהחברה האפגאנית הבסיסית, יש להדגיש דווקא את הממד הצבאי.

יש לציין כי גם את המציאות הפוליטית בעיראק ניתן לנתח לפי מודל זה: הרכב אתני (אם כי לא מורכב כמו באפגניסטן) ומיליציות חמושות המונעות השגת יציבות פוליטית וחברתית.¹⁰

לגורמי חוסר היציבות הפנימית באפגניסטן יש להוסיף גורם בעל עוצמה רבה בהשפעתו – הסיוע וההתערבות החיצוניים של מעצמות זרות. ההתערבות החיצונית נבעה בראש ובראשונה ממיקומה הגיאוגרפי של אפגניסטן במרכז אסיה¹¹ והסיוע החיצוני המסיבי במהלך שלושים השנים האחרונות הוא שאפשר לקבוצות הגרילה השונות לפעול באפגניסטן. כך, למשל, הסיוע האמריקאי למוג'הדין בתקופת המלחמה נגד ברית המועצות, המוערך בכחמישה מיליארד דולר, אפשר לקבוצות הגרילה שפעלו במסגרת זאת להמשיך ולהילחם גם לאחר מכן והיה אחד הגורמים לחוסר היציבות הנמשך באפגניסטן.¹² לאחר נסיגת ברית המועצות מאפגניסטן, כשהתחדשה מלחמת האזרחים בה, זכה ארגון הטאליבן לסיוע כלכלי וצבאי מפקיסטן ומתנועות אסלאמיות מרחבי העולם,¹³ ושבטים שיעים במערב אפגניסטן, שנלחמו נגד השלטון הסוני של הטאליבן במחצית השנייה של שנות התשעים, זכו לסיוע מצדה של איראן.

הסיוע החיצוני פוון להחלשת השלטון באפגניסטן לטובת יצירתו של שלטון חדש שיתאים לאינטרסים של המדינות המערבות. כשנפל השלטון בקאבול הוקמה ממשלה חדשה שלא נהנתה מתמיכה וקונצנזוס לאומיים ובדרך כלל פעלה בניגוד לאינטרסים של מעצמה זו או אחרת, שהחלה אז בסיוע לכוח לא סדיר שהתנגד לשלטון המרכזי. כך, למשל, ארצות הברית מימנה את המוג'הדין, שהיו תמהיל של מיליציות אסלאמיות-שבטיות ללא מערכת פוליטית וצבאית אחידה. מתוך קבוצה

זו צמח הטאליבן, שניהל מדיניות המנוגדת לאינטרסים האמריקאיים. כתוצאה מכך, החלה ארצות הברית לממן תמהיל שבטי־אתני אחר – "הברית הצפונית". אזורי מקלט ותמיכת האוכלוסייה המקומית יוצרים את התנאים להחלשה נוספת של השלטון המרכזי ולפגיעה ביכולתו להשליט את מרותו על כל המדינה. שני נושאים אלה מהווים את הבסיס לפעילותו המוצלחת של כל כוח לא סדיר במהלך ההיסטוריה. תיאורטיקנים צבאיים, דוגמת קרל פון קלאוזביץ ותומס אדוארד לורנס, כבר עמדו על היתרונות הטמונים בהפעלת כוחות לא סדירים והדגישו את העובדה כי על כוחות כאלה לפעול בתוך סביבה אזרחית אוהדת. כתיבתם נבעה ממציאות צבאית, בה ההכרעה הושגה על ידי צבאות סדירים.¹⁴ היה זה מאו דזה דונג שהעלה את לוחמת הגרילה לרמה אסטרטגית ופוליטית והתווה בכתביו את התהליך הדרוש להפיכת הגרילה מכוח לא סדיר למערכת פוליטית בעלת צבא סדיר. בספרו **על לוחמת הגרילה** (1937) הוא קבע כי יש להשיג שליטה על אזור מסוים ("אזור בסיס") ולהביא את האוכלוסייה המקומית לתמוך במטרות התנועה הפוליטית. בהדרגה תרחיב התנועה את שטחי שליטתה והשפעתה, יחד עם הרחבת הבסיס העממי שלה. גודלה העצום של סין מאפשר לדעתו לתנועה הפוליטית למצוא מסתור באזורים המרוחקים מהישג ידה של הממשלה וכוחות הצבא שלה ("אזור מקלט"). במשנתו של מאו, "אזור המקלט" ו"אזור הבסיס" מהווים את אותו מרחב גיאוגרפי.¹⁵

אנשי מעשה שפעלו במרחב גיאוגרפי קטן מזה שפעל בו מאו, דוגמת וו נגוואן גיאפ, התאימו את ההלכה של מאו למציאות הגיאוגרפית הקטנה יותר והפרידו בין "אזור הבסיס" ל"אזור המקלט". "אזור הבסיס" נשאר האזור בו יש להשיג את תמיכת האוכלוסייה המקומית במטרה לשכנעה באידיאולוגיה המהפכנית לקראת השתלטות על כל המדינה.¹⁶ ב"אזור המקלט" הכוונה היא לאזור בעל מהות גיאוגרפית פיזית, שלשלטון המרכזי יש קושי להגיע אליו ולתקוף את הגרילה. ב"אזור המקלט" יכולים לוחמי הגרילה למצוא מחסה, להתאמן, לצבור כוח ולתכנן את צעדיהם הבאים. הקשיים יכולים לנבוע מטופוגרפיה קשה, דוגמת הרי הינדו־כוש בצפון־מזרח אפגניסטן, אך בדרך כלל "אזור המקלט" יהיה במדינה הסמוכה ל"אזור הבסיס", שאלה הנלחמים נגד הגרילה אינם יכולים לפעול שם בחופשיות או אינם יכולים לפעול שם לחלוטין. כך, למשל, לוחמי ווייט קונג מצאו מחסה בלאוס ובקמבודיה, ולוחמי ה־FLN מצאו מקלט בתוניסיה. לוחמי הטאליבן משתמשים בפקיסטן כ"אזור מקלט" ואף זוכים לסיוע מצד גורמים בממשלה הפקיסטנית, וכן לסיוע מצד אוכלוסיית הפליטים האפגאנים.¹⁷ ניתן לטעון כי האזורים בפקיסטן הסמוכים לגבול עם אפגניסטן משמשים גם כמעין "אזור בסיס", שכן נמצאים בהם פליטים אפגאנים רבים היכולים להתגייס למאמצים הצבאיים

ויש בהם אוכלוסייה פשוטונית שאינה מכירה בגבול הבין-לאומי ומחזיקה בקשרי דם ומשפחה עם לוחמי הטאליבן.

מהן הדרכים בהן ניתן להתמודד עם מציאות מורכבת כמו זו העומדת בפני ארצות הברית ובעלות בריתה באפגניסטן, ולמעשה בפני כל מדינה או צבא סדיר, ובכלל זה ישראל, הניצבים מול לוחמים בלתי סדירים.

אחת הנקודות המעניינות ביותר בהתמודדות האמריקאית עם האתגר האפגאני היא החזרה ללימוד התיאוריות שנכתבו בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים על דפוסי הפעולה נגד גרילה או נגד מרידות (COIN – Counterinsurgency), יחד עם לימוד מחדש של לקחי המלחמות שניהלו צרפת (בהודו-סין ובאלג'יריה), בריטניה (במלאיה ובקניה) וארצות הברית (בפיליפינים ובווייטנאם). מדריך השדה האמריקאי העוסק בדפוסי הפעולה נגד גרילה קובע, כי רק ארגון לומד יהיה מסוגל להתמודד באופן יעיל בתופעת ה-COIN, וכי אחת הדרכים לפתח ידע כזה היא ללמוד ממלחמות העבר.¹⁸

דרך פעולה זו אינה זרה לצבא האמריקאי. כבר במלחמת וייטנאם נכתבו לבקשתו מספר מחקרים העוסקים בניסיון הצבא הבריטי במלאיה, אותו הוא ראה כניסיון מוצלח בדיכוי המרידה הקומוניסטית שם.¹⁹ הראיה הברורה ביותר לכך שהאמריקאים ביקשו ללמוד מניסיונם של הבריטים הייתה הצבתו של סר רוברט תומפסון כיועץ בכיר לצבא האמריקאי בווייטנאם (1961–1965), במטרה ליישם תוכניות פסיפיקציה שהוכיחו את יעילותן במלאיה.²⁰

ארצות הברית למדה גם את גורמי הכישלון הצרפתיים בווייטנאם ובאלג'יריה. מטרתה בכך הייתה להבין את הטעויות הצרפתיות, במיוחד בווייטנאם, בניסיון להימנע מלחזור עליהן.²¹ במקביל תורגמה ספרות צרפתית העוסקת בלקחי צרפת מהעימותים בווייטנאם ובאלג'יריה, דוגמת ספרו של Roger Trinquier, קצין צרפתי שצבר ניסיון רב במהלך שירותו בהודו-סין ובאלג'יריה.²² ספרו נחשב גם כיום לאחד הספרים התיאורטיים החשובים ביותר בתחום ה-COIN.

במקביל לכתיבה על תיאוריות ומעשים בקשר ל-COIN, פורסמה בארצות הברית ספרות מחקרית ענפה העוסקת בתופעת המרידה (insurgency) עצמה, בדגש על הגותו הצבאית של מאו וניתוח לוחמת הגרילה בדרום-מזרח אסיה, וכן פורסמו מאמרים רבים בכתבי העת המקצועיים של הצבא האמריקאי הדנים בסוגיה זו.²³ ב-1964 התפרסם בארצות הברית ספרו של דיוויד גלולה (Galula), המהווה אחד הדיונים השיטתיים הראשונים בדרכים אותן יש לנקוט כדי להביס גרילה.²⁴ דרך ניתוח כמה מקרי מבחן והסתמכות על הניסיון האישי שצבר כיועץ בסין וכקצין באלג'יריה, מתווה גלולה את האסטרטגיה והטקטיקה לניהול מוצלח של COIN, שמהותן העיקרית היא פגיעה מוחלטת בכוחו הפוליטי של הארגון המהפכני והשגת תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית, או לפחות מניעתה מלוחמי

הגרילה או מהמורדים.²⁵ ספר חשוב נוסף הרלוונטי לנושא זה הוא ספרו של רוברט תומפסון, שסיכם את ניסיונו במלאיה ובווייטנאם, תוך שעמד על השוני בין שני העימותים. גם תומפסון עסק בפעולה הפוליטית שעל הממשלה לנקוט כדי לחסל את הגרילה המהפכנית.²⁶

את ספריהם של גלולה ותומפסון ניתן להגדיר כהגות צבאית המתבססת על ניסיון מבצעי. ספרים אלה מצטרפים לשורה של מחקרים העוסקים בתופעת הגרילה והדרכים למלחמה בה.²⁷ מדריך השדה האמריקאי לפעולה נגד גרילה, המצטט את מחקריהם של גלולה ותומפסון, מהווה עדות לחשיבותן ולרלוונטיות של התיאוריות שנכתבו במהלך שנות השישים של המאה הקודמת ומחזק את טענת מאמר זה, כי בעזרת דיון היסטורי ניתן להפיק לקחים עבור עימותים עכשוויים.²⁸

לאחר מלחמת וייטנאם התמקד הצבא האמריקאי בבנייה ושיקום כוחו אל מול מלחמה עתידית עם כוחות ברית ורשה במרכז אירופה וזנח את העיסוק התיאורטי ב־COIN. שינוי משמעותי במגמה זאת חל רק לאחר שהסתיימו השלבים הקונבנציונליים במלחמת ארצות הברית באפגניסטן ובעיראק במהלך שנת 2003. מאז יש תחייה בכתובה על ה־COIN בכתבי העת הצבאיים, כמו גם בכתבת הדוקטרינה הצבאית. כך, למשל, כתב העת *Military Review* פרסם שתי מהדורות מיוחדות (ב־2006 וב־2008) של מאמרים בנושאים מגוונים (היסטוריים ועכשוויים) הקשורים ל־COIN שהתפרסמו בו מאז 2004.²⁹ פרסום חשוב נוסף, של מחלקת ההיסטוריה של צבא ארצות הברית, הוא מחקר העוסק בניסיון האמריקאי ב־COIN בהגדרתו הרחבה, בשנים שמתום מלחמת העולם השנייה ועד לאחר מלחמת וייטנאם.³⁰ זוהי עדות נוספת לניסיון האמריקאי לקבוע כי לימוד העבר חיוני להבנתו וליצירת דרכי פעולה להווה. מחקר מחלקת ההיסטוריה מצטרף לשורה של מחקרים תיאורטיים והיסטוריים שערך תאגיד RAND עבור משרד ההגנה של ארצות הברית, העוסקים בהיבטים השונים של COIN ובלקחים שניתן להפיק ממערכות COIN שונות, ובכלל זה בווייטנאם, ולהתאימם למציאות העכשווית.³¹

כיום פועל הצבא האמריקאי באפגניסטן לפי דפוסי הפעולה שנגזרו מתיאוריות ה־COIN, בעיקר לחיזוק כוחה של הממשלה ולהשגת תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית. פעולות אלו נעשות בשני מישורים מקבילים: הראשון, ניסיון להביא לשיפור רמת החיים של האוכלוסייה מבחינה חברתית וכלכלית על ידי שיקום מערכות הרפואה והבריאות, השקעה בתשתיות ועזרה במערכת החקלאות; השני, בנייתם וחיזוקם של כוחות הביטחון (ובכלל זה גם יכולותיהם המודיעיניות) כדי שיוכלו להתמודד עם כוחות הגרילה ללא עזרה חיצונית. עד שיושלמו שני תהליכים אלה, ממשיך הצבא האמריקאי בפעילות צבאית יומיומית כנגד כוחות הטאליבן

ואל־קאעדה, כשמעת לעת יוצאים כוחות הקואליציה למבצעים גדולים באזורים הנחשבים למעוזים של כוחות הטאליבן.

סיכום

מאמר זה עסק בגורמי היסוד המסייעים להצלחת תנועת גרילה, תוך שימוש באפגניסטן כמקרה מבחן. ההיסטוריה האפגאנית מאז שנות השמונים של המאה העשרים מוכיחה שחמשת הגורמים שנמנו לעיל סייעו ועדיין מסייעים לקבוצות גרילה לפעול ביעילות ולפגוע ביכולתו של השלטון המרכזי לכפות את מרותו ולהשיג לגיטימציה פוליטית במדינה: שלטון הטאליבן (1995–2001) לא הצליח לשלוט בכל אפגניסטן, ארצות הברית השתמשה ב"ברית הצפונית" כאופוזיציה להפלתו וגם ממשלת אפגניסטן החדשה עדיין לא הצליחה לבסס את שלטונה בכל המדינה, במיוחד נוכח חידוש פעולות הגרילה של הטאליבן, שעדיין נהנה מתמיכת חלק מהאוכלוסייה ומהימצאותו של "אזור מקלט" בפקיסטן. אין ספק כי כל עוד כוחות ארצות הברית פועלים באפגניסטן, הטאליבן לא מסוגל להשתלט מחדש על השלטון. אך אם ארצות הברית תעזוב את אפגניסטן מבלי שתושג בה יציבות פוליטית וכלכלית, סביר להניח שהמדינה תיגרר פעם נוספת למלחמת אזרחים, כפי שהיה לאחר נסיגת ברית המועצות ממנה.

המאמר בחן חמישה גורמים המביאים להצלחתם של ארגוני גרילה והציב אותם במסגרת היסטורית רחבה. גורמים אלה רלוונטיים בבואנו לבחון מקרים בני זמננו בהם צבא סדיר מתמודד עם כוחות גרילה. חמשת הגורמים שנבחנו מהווים תמהיל היוצר קושי רב להתמודד עם כוחות לא סדירים המונעים על ידי אידיאולוגיה מוצקה וברורה. כיוון שחמישתם נובעים זה מזה, ביטול אחד מהם יביא בהכרח לקריסה, אם כי לא מיידית, של כל המערכת המאפשרת את פעולתם של כוחות גרילה בזירה נתונה.

קיים ויכוח היסטורי בין שתי אסכולות, הרלוונטי גם כיום, לגבי הדרכים להבסת גרילה הנובעת או מושפעת מהיבטים בהגותו הפוליטית־צבאית של מאו דזה דונג. אסכולה אחת קובעת כי יש להתמקד בהפעלת כוח צבאי, ואילו השנייה טוענת שיש להפעיל תוכניות אזרחיות, כלומר תוכניות שיביאו לשיפור מצבו החברתי־כלכלי של האזרח בתחומי החינוך, הרפואה, התעסוקה, החקלאות ועוד, כאשר שיפור מצב הביטחון ייעשה על ידי המשך הלחימה בכוחו הצבאי והפוליטי של ארגון הגרילה. ויכוח כזה התנהל בארצות הברית בשנים שלפני מלחמת וייטנאם ובמהלכה. באופן פשטני ניתן לומר, כי הדרך היעילה ביותר להילחם בגרילה בעלת מהות אידיאולוגית מבוססת היא תמהיל המדגיש את הפעילות האזרחית כשלצידה ממשיכה פעילות צבאית.

גורמי חוסר היציבות באפגניסטן מחייבים להקדיש את רוב תשומת הלב להשגת לגיטימיות לשלטון המרכזי. ניתן לעשות זאת על ידי שיפור מערכת הביטחון הפנימי ושיפור מצבם החברתי-כלכלי של בני השבטים השונים במדינה. שיפור כזה, שיתבסס על הבנה של מוקדי הכוח והמסורת המקומיים, יביא לתהליך הדרגתי בו יזכה השלטון המרכזי לגיטימציה. דרך פעולה זאת ננקטה במלאיה, בקניה ובפיליפינים, שם ההתחזקות ההדרגתית של השלטון המרכזי וצבירת לגיטימציה עממית הביאו לחיסול הגרילה. אמנם, אין להשליך באופן ישיר ממקרה היסטורי זה או אחר על מציאות עכשווית, אך יש לחזור וללמוד את העקרונות ולבחון מה מהם יכול להתאים, לאילו פעולות צריך לעשות התאמה ואילו פעולות כלל לא רלוונטיות.

חקר אפגניסטן כמודל או כמקרה מבחן ללחימה של כוחות סדירים נגד גרילה יכול ללמדנו מספר לקחים, חלקם רלוונטיים גם לישראל, בעיקר בתחומי יהודה ושומרון.³² ראשית, יש להבין את ההיסטוריה והתרבות של אזור מסוים. הבנה זו תעזור ליצור דפוסי פעולה רלוונטיים לחברה נתונה, תוך התייחסות לבעיות המיוחדות של אותה חברה; שנית, יש לזהות את מרכז הכובד של האויב ולפעול נגדו. למרות שבלחימה נגד גרילה הפעולה היא נגד כוחות לא סדירים, יש לזכור שגם לכוחות אלה יש נקודות תורפה אסטרטגיות. מניתוח כתביו של מאו ולימוד ההיסטוריה של אפגניסטן ניתן לזהות שתי נקודות המהוות מרכז כובד של ארגון גרילה/טרור: האוכלוסייה האזרחית ו"אזורי הבסיס" או "אזורי המקלט". לפיכך, יש להקדיש חלק ניכר מהמאמצים לניתוק הקשר בין האוכלוסייה האזרחית ובין הגרילה.

טעות היא להתמקד רק בהיבט הצבאי. האסלאם הפונדמנטליסטי, בדומה לגרילה הקומוניסטית, נובע מאידיאולוגיה בעלת עוצמה פוליטית, חברתית וכלכלית. אידיאולוגיות כאלו הצליחו ומצליחות למשוך אחריהן אלפי תומכים אקטיביים – הלוחמים; אך יש להן גם מיליוני תומכים פסיביים – האוכלוסייה האזרחית. לא ניתן לחסל את אלפי הלוחמים, כיוון שמקרב המיליונים יתגייסו כל העת לוחמים חדשים. לפיכך, יש לפגוע בגשר המחבר בין שתי הקבוצות: אין לזנוח את הפעילות הצבאית, ההגנתית וההתקפית, אך יש לרכז את מרב המאמצים בתחום הפוליטי-אזרחי. את הניתוק בין האוכלוסייה לגרילה יש לעשות על ידי הצגתה של אלטרנטיבה פוליטית, אשר תביא באופן ישיר לשיפור מצבה הכלכלי והחברתי של אותה אוכלוסייה. אין זו משימה קלה, אך הדוגמאות ההיסטוריות השונות מוכיחות כי הדבר אפשרי.

הערות

1 לדיון על גורמים היסטוריים שעיצבו את אפגניסטן המודרנית ראו: Larry P. Goodson, *Afghanistan's Endless War*, Seattle, 2001, pp. 23-53.

- C. Christine Fair, "Insurgency, Instability and the Security of Afghanistan", in: Sumit Ganguly, Andrew Scobell, Joseph Liow (eds.), *Handbook of Asian Security Studies*, London, 2010, p. 186. 2
- כפי שקרה במלאיה, בקניה ובפיליפינים בשנות החמישים של המאה העשרים. ראו: טל טובי, **כמו לאכול מרק בסכין**, תל אביב, 2006, עמ' 54-65; טל טובי, **גרילה והמלחמה נגדה**, ירושלים, 2010, עמ' 130-154. 3
- לדיון על גורמי החולשה של הממשל האפגאני ראו: Antonio Giustozzi, *Koran, Kalashnikov and Laptop: The Neo-Taliban Insurgency in Afghanistan*, New York, 2008, pp. 15-20. 4
- לסקירה על המארג האתני באפגניסטן ראו: Ralph H. Magnus and Eden Naby, *Afghanistan: Mullah, Marx and Mujahid*, Oxford, 2002, pp. 11-15; Martin Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare*, London, 2005, pp. 11-14; Deepali Gaur Singh, *Afghanistan: Challenges and Opportunities* (vol. 3), New Delhi, 2007, pp. 34-40. 5
- Amalendu Misra, *Afghanistan: The Labyrinth of Violence*, Cambridge, 2004, pp. 41-60; Burchard Brentjes, Helga Brentjes, *Taliban: A Shadow over Afghanistan*, Rishi Publications, 2000, pp. 40-48.
- Ewans, *Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare*, p. 173. 6
- Antonio Giustozzi, *War, Politics and Society in Afghanistan*, C. Hurst & Co. Publishers, 2000, pp. 207-212. 7
- Seth G. Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*, Santa Monica, 2008, pp. 37-48.
- Thomas X. Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*, St. Paul MN, 2004, pp. 155-169. 8
- על מגמות פוליטיות הנובעות משינוי המציאות הכלכלית ראו: Manmath N. Singh, "Ethnicity and Politics in Afghanistan", in: K. Warikoo (ed.), *Afghanistan: Challenges and Opportunities* (vol. 1), New Delhi, 2007, pp. 33-42. 9
- וכחלק מהדיון על למידת ההיסטוריה כדי להבין את המציאות יש לציין את ספרו האנתרופולוגי של Sirdar Ikbal Ali Shah, דיפלומט בריטי ממוצא הודי, שנכתב ב-1927 ומתאר את הבעיות הפוליטיות של בריטניה באפגניסטן כנובעות, בין היתר, מהמורכבות וההטרונגניות הרבה של החברה האפגאנית: Sirdar Ikbal Ali Shah, *Afghans*, New Delhi, 2000, pp. 9-18.
- Bruce R. Pirnie and Edward O'Connell, *Counterinsurgency in Iraq 2003-2006*, Rand Corporation, Santa Monica, 2008, pp. 22-32. 10
- Brentjes, *Taliban: A Shadow over Afghanistan*, pp. 49-67; Goodson, *Afghanistan's Endless War*, pp. 133-166; Misra, *Afghanistan: The Labyrinth of Violence*, pp. 13-20. 11
- Thomas Powers, *Intelligence Wars: American Secret History from Hitler to Al-Qaeda*, New York, 2002, pp. 285-288. 12
- מעורבותה של פקיסטן נבעה ועדיין נובעת מאי הכרתה באפגניסטן כמדינה ריבונית בגבולות שנקבעו על ידי הבריטים בשלהי המאה ה-19. כמו כן, לפקיסטן שאיפות להפוך לגורם פוליטי מרכזי במרכז אסיה. על כך ראו: Amin Saikal, *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*, New York, 2004, pp. 219-225; Angelo Rasanayagan, *Afghanistan: A Modern History*, London, 2005, pp. 177-190. 13
- קלאוזוויץ עוסק בתופעת הגרילה בספרו 6 (הגנה), פרק 26. ראו גם: Werner Hahlweg, "Clausewitz and Guerrilla Warfare", in: Michael I. Handel (ed.), *Clausewitz and Modern Strategy*, London, 1986, pp. 130-132. 14

- 15 לדיון על תורת הגרילה המהפכנית של מאו ראו: טובי, **גרילה והמלחמה נגדה**, עמ' 42-57. על השפעתו של מאו על המוג'הדין ראו: Barnett R. Rubin, *The Fragmentation of Afghanistan*, Yale University Press, 2002, pp. 78-79.
- 16 על מהות המושג "אזור מקלט" בהקשר לאפגניסטן ראו: Abdulkader H. Simmo, *Organization at War in Afghanistan and Beyond*, Ithaca, 2008, pp. 13-16.
- 17 Giustozzi, *Koran, Kalashnikov and Laptop*, pp. 99-102.
- 18 Department of the Army, FM 3-24: *Counterinsurgency*, 2006, pp. 1-26.
- את הסקירה התיאורטית **אצל**: John A. Nagl, *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, Chicago, 2002, pp. 3-11.
- 19 Riley Sunderland, *Antiguerrilla Intelligence in Malaya, 1948-1960*, Santa Monica, 1964; Riley Sunderland, *Winning the Hearts and Minds of the People: Malaya, 1948-1960*, Santa Monica, 1964; P.B.G. Waller, *The Evolution of Successful Counterinsurgency Operations in Malaya*, Menlo Park, 1968.
- 20 Spencer C. Tucker, *Vietnam*, Lexington, 1999, pp. 96; Douglas S. Blaufarb, *The Counterinsurgency Era: U.S. Doctrine and Performance*, New York, 1977, pp. 47-51; Rowland S. N. Mans, "Victory in Malaya", in: T. N. Greene (ed.), *The Guerrilla and How to Fight Him*, New York, 1962, pp. 115-143.
- 21 ראו: Paul A. Jureidini, *Case Studies in Insurgency and Revolutionary Warfare: Algeria 1954-1962*, Washington D.C., 1963; Constantin Melnik, *The French Campaign Against the FLN*, Santa Monica, 1967.
- 22 V. J. Croizat, *A Translation from the French: Lessons of the War in Indochina*, Santa Monica, 1967; Roger Trinquier, *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, New York, 1964. (הספר ראה אור בצרפת ב־1961).
- 23 במהלך שנות השישים של המאה העשרים תורגם לאנגלית מבחר מהספרות הקומוניסטית המציגה את האסטרטגיה המהפכנית של מאו ואת השפעתה, במיוחד על העימות בווייטנאם. כך, למשל, ב־1968 נערכה אנתולוגיה שריכזה מגוון של כתיבה קומוניסטית על מלחמות הגרילה המהפכנית: William J. Pomeroy (ed.), *Guerrilla Warfare and Marxism*, New York, 1968. כתביהם הצבאיים של הוגים קומוניסטיים היו חלק ממטלות הקריאה של צוערים באקדמיה הצבאית של צבא ארצות הברית.
- ראו: Andrew J. Birtle, *U.S. Army Counterinsurgency and Contingency Operations: Doctrine 1942-1976*, Washington D.C., 2006, p. 261.
- 24 David Galula, *Counter-Insurgency: Theory and Practice*, New York, 1964.
- 25 Ibid., pp. 107-135.
- 26 Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency: Experiences from Malaya and Vietnam*, London, 1966, pp. 51-58. **לקחי מלאיה ווייטנאם**, הוצאת מערכות, 1967.
- 27 ראו למשל: Peter Paret and John Shy, *Guerrillas in the 1960s*, New York, 1965; John S. Pustay, *Counterinsurgency Warfare*, London, 1965; Abdul Haris Nasution, *Fundamentals of Guerrilla Warfare*, London, 1965; John J. McCuen, *The Art of Counter-Revolutionary War: The Strategy of Counter-Insurgency*, London, 1966.
- 28 Robert R. Tomes, "Relearning Counterinsurgency Warfare", *Parameters*, 34 (1), 2004, p. 26.
- 29 מתוך עשרות המאמרים שפורסמו החל מ־2004 ראוי לציון מאמר אחד המדגים את חשיבותן של התיאוריות שפותחו בשנות השישים למציאות הצבאית באפגניסטן: Dale Kuehl, "Testing Galula in Ameriyah: The People are the Key", *Military Review*, 99

(2), 2009, pp. 72-80.

Birtle, *U.S. Army Counterinsurgency and Contingency Operations Doctrine* 30
1942-1976.

Angel Rabasa and Others, *Money in the Bank: Lessons Learned from Past* 31
Counterinsurgency (COIN) Operations, Santa Monica, 2007; Daniel Byman,
Understanding Proto-Insurgencies, Rand Corporation, Santa Monica, 2007; Austin
Long, *Doctrine of Eternal Recurrence: The U.S. Military and Counterinsurgency*
Doctrine, 1960-1970 and 2003-2006, Rand Corporation, Santa Monica, 2008.

RAND Counterinsurgency Study Series. מחקרים אלה הם חלק מסדרת
32 לגבי חזבאללה בלבנון וחמאס ברצועת עזה אין מודל זה רלוונטי, כיוון שאין לישראל
נוכחות צבאית קבועה באזורים אלה.